

Oude zuurminnende eikenbossen op zandvlakten met *Quercus robur* (H9190)

Verkorte naam: Oude eikenbossen

1. Status

Habitatrichtlijn Bijlage I (inwerkingtreding 1994)

2. Kenschets

Beschrijving: Dit habitatype betreft eikenbossen en gemengde eiken-beukenbossen op zeer voedselarme, zure, meestal zandige bodem in de Noordwest-Europese laagvlakte. Veelal zijn het zogenoemde 'podzolbodems'. Het meest karakteristiek voor het habitatype zijn dergelijke bossen op oude bosgroeiplaatsen. In de boomlaag domineren zomereik (*Quercus robur*) en ruwe berk (*Betula pendula*). De struiklaag is ijl. De ondergroei is doorgaans soortenarm. In de struiklaag vallen vooral wilde lijsterbes (*Sorbus aucuparia*), sporkehout (*Rhamnus frangula*) en ratelpopulier (*Populus tremula*) op. De kruidlaag bestaat vooral uit zuurminnende dwergstruiken, grassen, mossen en paddenstoelen. Daaronder zijn een aantal typische soorten die vooral op oude boslocaties groeien.

Gemengde eiken-beukenbossen worden tot het habitatype gerekend indien zomer- of wintereik domineert (*Quercus robur* of *Q. petraea*). Het habitatype omvat in ons land twee plantengemeenschappen (de associaties *Betulo-Quercetum roboris* of *Fago-Quercetum*, beide van het verbond *Quercion roboris*). De eikenbossen van de duinen zijn onderdeel van habitatype H2180 (duinbossen).

Vegetatietypen:

Goed: bossen op oude boslocaties die behoren tot de associaties *Betulo-Quercetum roboris* (42Aa1) of – als eik domineert en hulst < 1% bedekt – *Fago-Quercetum* (42Aa2);

Matig: bossen op jonge boslocaties die behoren tot de associaties *Betulo-Quercetum roboris* (42Aa1) of – als eik domineert en hulst < 1% bedekt – *Fago-Quercetum* (42Aa2);

Door grassen, bramen of struiken verruigde bossen van het verbond *Quercion roboris*, zoals *RG Rubus fruticosus*-[*Quercion roboris*], *RG Holcus-Dryopteris*-[*Quercion roboris*], *DG Prunus serotina*-[*Quercion roboris*] of *DG Amelanchier lamarckii*-[*Quercion roboris*], worden niet tot het habitatype gerekend.

Naaldbos en aanplant van Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) worden eveneens niet tot het habitatype gerekend, evenals *Fago-Quercetum*-bossen waarin beuk domineert, en de 'echte' beukenbossen (*Deschampsio-Fagetum*). Naaldbossen op oude bosgroeiplaatsen hebben in veel gevallen potentie voor omvorming naar het habitatype.

Code habitat (sub)type	Code	Vegetatietypen
9190	42Aa01a	<i>Betulo-Quercetum cladonietosum</i>
9190	42Aa01b	<i>Betulo-Quercetum deschampsietosum</i>
9190	42Aa01c	<i>Betulo-Quercetum vaccinietosum</i>
9190	42Aa01d	<i>Betulo-Quercetum molinietosum</i>
9190	42Aa01e	<i>Betulo-Quercetum dryopteridetosum</i>
9190	42Aa02a	<i>Fago-Quercetum vaccinietosum</i>
9190	42Aa02b	<i>Fago-Quercetum pteridietosum</i>
9190	42Aa02c	<i>Fago-Quercetum convallarietosum</i>
9190	42Aa02d	<i>Fago-Quercetum molinietosum</i>
9190	42Aa02e	<i>Fago-Quercetum holcetosum</i>

Relatief belang in Europa: zeer groot

Het hier bedoelde eikenbos is gebonden aan het Noordwest-Europese laagland. De eikenbossen van het middelgebergte behoren tot een ander verbond van plantengemeenschappen (het *Luzulo-Fagion*, zie habitatype H9110 e.a.).

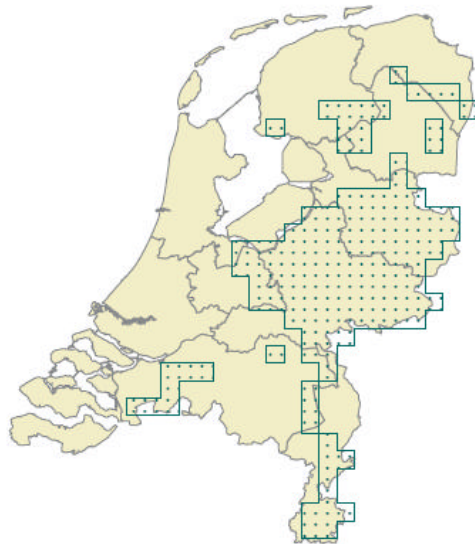
3. Kwaliteit

Kenmerken van een goede structuur en functie:

- Oude boslocatie, meer dan 150 jaar oud (zie ook voetnoot 78);
- Eenvoudige horizontale structuur met weinig struiken en soortenarme kruidlaag;
- Hoogte van de bomen 12 tot ruim 20 m;
- Goed ontwikkelde moslaag en/of korstmoslaag;
- Aanwezigheid van dood hout op de bosbodem;
- Op landschapsschaal: aanwezigheid van soortenrijke open plekken en bosranden met plantensoorten uit de klasse Melampyro-Holcetea mollis, zoals Echte guldenroede (*Solidago virgaurea*), Fraai hertshooi (*Hypericum pulchrum*), Hengel (*Melampyrum pratense*), Knollathyrus (*Lathyrus bulbosus*) en Stijf havikskruid (*Hieracium laevigatum*) of bijzondere braamsoorten (*Rubus*);
- Aaneengesloten oppervlakte van het totale bosgebied omvat ten minste 40 ha.

4. Bijdrage van gebieden

Verspreiding binnen Nederland: Zuurminnende eikenbossen zijn van oorsprong algemeen en wijdverspreid op de hogere (pleistocene) zandgronden van ons land. Goed ontwikkelde voorbeelden, oud en met een aantal typische soorten, zijn binnen dit areaal tegenwoordig relatief zeldzaam.

Verspreidingskaart oude eikenbossen

Huidig voorkomen en Natura 2000: Goed ontwikkelde voorbeelden van het habitattype zijn betrekkelijk zeldzaam geworden in ons land (zie trends). Al met al resteert er landelijke maximaal nog zo'n 1000 ha aan eikenbossen op oude bosgroeiplaatsen. De beste voorbeelden van dit bostype vormen oude hakhoutbossen op de Veluwe (57), in Drenthe (o.a. Drentsche Aa (Anloërstrubben) (25)). Voorbeelden buiten het Natura 2000 netwerk zijn in fraaie vorm te vinden in de Schoonloërstrubben en Zeijerstrubben en plaatselijk op de Utrechtse Heuvelrug (Leusderhei, Vlasakkers). In overige gebieden betreft het met name kleine oppervlakten met een goede kwaliteit zoals in Zeldersche Driessen (143) of Meinweg (149).

H9190 Oude eikenbossen: *relatieve bijdrage van Natura 2000 gebieden*

Natura 2000 gebied	Huidige rel. bijdrage (1)	Potentiele rel. bijdrage (2)	Argumentatie (1) of (2)
Drentse Aa gebied	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit

Natura 2000 gebied	Huidige rel. bijdrage (1)	Potentiele rel. bijdrage (2)	Argumentatie (1) of (2)
Veluwe	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Drents-Friese Wold & Leggelderveld	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Drouwenerzand	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Dwingelderveld	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Havelte-Oost	+	+	(1) Opp. 2-15%
Kampina & Oisterwijkse Vennen	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Landgoederen Oldenzaal	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Mantingerbos	+	+	(1) Opp. 2-15%
Meinweg	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Sint Jansberg	+	+	(1) Opp. 2-15%
Springendal & Dal van de Mosbeek	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Ulvenhoutse Bos	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Willinks Weust	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Zeldersche Driessen	+	+	(1) Opp. < 2% goede kwaliteit
Vecht en Beneden-Reggegebied	-	+	(1) Opp. < 2% matige kwaliteit (2) van matige naar goede kwaliteit

5. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends: Rond 1850 bestonden de hogere zandgronden in ons land voor het overgrote deel uit heideterreinen. Bossen kwamen in die tijd hier vooral voor in de vorm van zwaar geëxploiteerd eikenhakhout. Uitgestrekt aaneengesloten bos was zeldzaam; het ging dan doorgaans om bossen in particulier bezit (waar werd gejaagd) of om gemeenschappelijke bossen (zoals de malebossen op de Veluwe). Vrijwel overal vond vroeger intensieve begrazing plaats in het bos, door vee of door jachtwild.

Vanaf circa 1900 zijn op veel plaatsen (vooral op de heiden) op de hogere zandgronden bossen aangeplant, vooral naaldbossen, maar ook bossen met Amerikaanse eik. Veel bestaande eikenbossen moesten het veld ruimen voor de aanplant van naaldhout en vaak ook voor landbouwgrond.

De resterende oude zuurminnende eikenbossen zijn sinds de jaren 1950 sterk in kwaliteit achteruit gegaan. Een belangrijke oorzaak is daarbij de stikstofverrijking uit de lucht (waardoor stikstofminnende soorten zijn toegenomen). Een andere oorzaak is de aanplant van Amerikaanse vogelkers en Amerikaans krentenboompje die plaatselijk in de ondergroei gingen woekeren. De derde belangrijke oorzaak voor de kwaliteitsachteruitgang van de zuurminnende eikenbossen is het stoppen van de traditionele brandhoutwinning en het achterwege blijven van hakhoutbeheer. Door het niet meer weghalen van hout is het bos en de strooisellaag op de bodem dichter geworden en kon de beuk zich binnen de eikenbossen uitbreiden, daarmee het proces van beschaduwing en strooiselophoping versterkend. Bij geleidelijk successie naar beukenbos gaat het eikenbos over in bos van habitatype H9120. De verbeuking, beschaduwing en strooiselophoping leidt ondertussen tot de achteruitgang van de typische planten van het 'oude bos', waaronder dalkruid, lelietje-van-dalen en gewone salomonszegel.

Veel lichtminnende plantensoorten die tegenwoordig vooral in bosranden voorkomen (klasse *Melampyro-Holcetea mollis*) waren in het verleden kenmerkend voor de toen meer open bossen, en worden door het dichter worden van het kronenblad bedreigd. Tenslotte heeft ook de paddenstoelenflora van (korstmossenrijke vormen van) het habitatype sterk te lijden gehad onder de natuurlijke successie (het ouder worden van de bossen én bosbodems) en onder de atmosferische stikstofdepositie.

Recente ontwikkelingen: In de periode 1994-2004 hebben zich binnen het habitatype geen wezenlijke veranderingen voorgedaan.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: gunstig
Sinds de jaren 1950 is de verspreiding van het habitatype min of meer stabiel.

Beoordelingsaspect oppervlakte: gunstig
De oppervlakte aan goed ontwikkelde oude eikenbossen is sinds de jaren 1950 sterk afgenomen, terwijl de totale oppervlakte iets is afgenomen door verbeuking.

Beoordelingsaspect kwaliteit: matig ongunstig
1. Typische soorten: Er is in de loop van de tweede helft van de 20^e eeuw een sterke achteruitgang in de soortensamenstelling van de oude eikenbossen opgetreden.
2. Structuur en functie: De verzurende en vermestende atmosferische depositie is nog steeds te hoog voor veel soorten van het habitatype. Veel resterende oude eikenbossen zijn bovendien klein van omvang of liggen geïsoleerd, waardoor de vermestende invloed van de omgeving naar verhouding groot is. In een zeer gering deel van het oude eikenbos wordt momenteel nog hakhoutbeheer gevoerd.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: matig ongunstig
Omdat de herinvoering van hakhoutwinning een erg kostbare aangelegenheid is, is het zeer de vraag of behoud van de huidige oppervlakte aan habitatype met een goede structuur en functie te realiseren is. Landelijk komt echter zo'n 1000 ha naaldbos met grove den voor op oude bosgroeiplaatsen en zulke bossen bieden goede mogelijkheden voor herstel van het habitatype door natuurontwikkeling.

Definitie gunstige staat van instandhouding: Voor een gunstige staat van instandhouding van de habitat dient de verspreiding en oppervlakte van de resterende locaties met goed ontwikkelde voorbeelden van het habitatype behouden te blijven. In een deel (10-30%) hiervan dient geen beheer plaats te vinden, zodat ongestoorde ontwikkeling kan optreden, terwijl een ongeveer even groot deel als hakhout of middenbos dient te worden beheerd. Deze spreiding bevordert het behoud van de soortensamenstelling. Kleine en geïsoleerd liggende oude eikenbossen dienen uitgebreid te worden tot of opgenomen te zijn in grotere bosgebieden van ten minste 40 ha. Ten minste 85% van de typische soorten dient in een gunstige staat van instandhouding te verkeren.

Oordeel: matig ongunstig

Aspect	1994	2004
Verspreiding	gunstig	gunstig
Oppervlakte	gunstig	gunstig
Kwaliteit	matig ongunstig	matig ongunstig
Toekomst	matig ongunstig	matig ongunstig
Beoordeling Svl	matig ongunstig	matig ongunstig

6. Bronnen

- Werf, S. van der, 1991. Natuurbeheer in Nederland 5. Bosgemeenschappen. Pudoc, Wageningen.
- Bakker, M. & Tweel-Groot L. van, 1998. Historische referentiebeelden voor de bossen van Twente : historische ligging, beheer en samenstelling van bossen als referentie voor het huidige bosbeheer, DLO-Staring Centrum, Wageningen.